

ПІСНІ ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ

ФОРМУВАННЯ ПРАГНЕННЯ
ВІДРОДЖУВАТИ Й ВИВЧАТИ
ОРИГІНАЛЬНУ ТВОРЧИСТЬ
НАРОДУ

**До літнього циклу календарних пісень
входять**

Русальні

Купальські

Жниварські

РУСАЛЬНІ ПІСНІ

ХТО ТАКІ РУСАЛКИ?

Русалок уявляли, як гарних дівчат з довгим руським або зеленим розпущеним волоссям до колін у сорочках, чи у дівочому прозорому вбранні у вінках з осоки та зілля.

У слов'янській міфології русалки входять до класу демонів. Це дівчата-утоплениці, які, ставши русалками, навіки вічні відійшли від земного буття й переселилися в таємничу сферу. Вони живуть на дні водойми в кришталевому замку, де одні розчісують свої золоті коси, інші відпочивають на лежанках із дорогоцінних мушель. Їхні прозорі тільця здригаються від холоду, бо промені сонця не доходять до них. Русалки нетерпляче чекають променів, щоб погрітися. Інколи забирають дівчат до себе, в яких не склалася доля. Боги не мали права увійти до русалчиного замку. Менш поширеною є думка про те, що русалки живуть під водою у гніздах, звитих із соломи і пір'я, украдених ними в селі під час Зеленого тижня. Батьківщиною русалок вважали річкові ями Дніпра. Звідси русалки розходилися по інших водоймах. Навесні, гуляли полями й лісами — до дня Петра і Павла. Особливо небезпечними були русалки у «Русальний Тиждень», коли вони приваблювали до себе перехожих, зокрема дівчат і парубків, та залоскочували їх до смерті. Оберегом від русалок були хрест і полин (євшан-зілля). Щоб русалки не чинили шкоди людям в полі, селяни влаштовували після «Русального великоддя», у четвер Зеленого тижня, «проводи русалок» з окремими піснями й обрядами

МАВКИ

Мавки (мявки, нявки, бісиці) – істоти, що уособлюють душі дітей, які народилися мертвими або померли нехрещеними; у Карпатах вірили, що це душі померих дівчат; мавки бувають польові, лісові, гірські; вони близькі до русалок. Але мавка відрізняється від русалки тим, що вона має довге ляне волосся, і у неї ззаду у плечах все відкрито й видно всю утробу. Мавки дуже веселі, живуть громадами, танцюють надзвичайно довго й шалено; мають гарний тоненький голосочок, дуже швидкі, невпинно бігають по горах та лісах; бояться лісовика. Мавки можуть жити з людьми деякий час; вони люблять красу, волю, спів, понад усе – природу, лісові дерева вважають за сестер і братів... Вони прагнуть кохання і краси. Мавки, як і русалки, знають про все на світі, а тому їм, особливо на Зелені свята, приносять жертвний хліб і кладуть на ниву, щоб вони разом із іншими польовими духами сприяли родючості полів. Мавки приходять на землю, починаючи з Навського четверга (перед Великоднем), і перебувають тут до глибокої осені, після чого засинають на зиму

ОБРАЗ ЛІСОВОЇ МАВКИ

У РЖІ НА МЕЖІ

У ржі на межі, на кривій березі

Там сиділа русалка.

Просила русалка у дівочок сорочки:

— Ви дівочки, подружки,

Да дайте мені сорочки,

Хоча худенькую, да аби біленькую,

Хоч не біленькую, да тоненькую!

Аналіз пісні «У ржі на межі»:

1. Виразне читання обрядової поезії.
2. **Тема:** зображення русалки, яка, сидячи на кривій березі, звернулася до дівчат з проханням, щоб ті дали їй сорочку.
3. **Ідея:** віра людей у всі потаємні міфічні сили, вміння контактувати з ними.
4. **Основна думка:** єдність людини з міфічним світом.
5. **Художні засоби:** ?
6. **Опрацювання змісту твору за питаннями:**
  - Хто такі русалки? Які вони бувають?
  - З яким проханням русалка звернулась до дівчат?
  - Для чого, на вашу думку, русалці потрібна була сорочка, хоча б будь-яка?

Примітка: Під час Русального тижня всі жінки повинні були згадати своїх померлих дітей, особливо нехрещених, щоб у хату не прийшли потерчата. Крім того, щоб захиститись від русалок, усі повинні були носити з собою захисне зілля – полин та любисток, які відганяли їх. Подекуди на підвіконня клали гарячий хліб, щоб русалки були ситі. До того ж, жінки розвішували на деревах полотно та рушники, аби русалки мали у що зодягнутись, коли вийдуть з води.

ОЙ БІЖИТЬ, БІЖИТЬ МАЛА ДІВЧИНА

Ой біжить, біжить мала дівчина,

А за нею русалочка:

— Та послухай мене, красна панночко,

Загадаю тобі три загадки.

Як угадаєш — до батька пущу.

Не вгадаєш — до себе візьму.

Ой що росте без кореня,

А що біжить без повода,

А що цвіте да без цвіту? —

Камінь росте без кореня,

Вода біжить без повода,

Папороть цвіте без цвіту.

Панночка загадочок не вгадала —

Русалочка панночку залоскотала.

Аналіз пісні «Ой біжить, біжить мала дівчина»:

1. Виразне читання твору.
2. **Тема:** відображення русалки, яка, наздогнавши малу дівчину, запропонувала їй відгадати три загадки.
3. **Ідея:** возвеличити, з одного боку, мудрість русалки, а з іншого — засудити її прагнення хитрістю заволодіти людською дитиною.
4. **Основна думка:** намагання русалки заволодіти малою дівчиною шляхом надання відповіді на загадки, які дитина не відгадала б, зважаючи на свій вік.
5. **Художні засоби:** ?
6. Аналізування змісту обрядової поезії за питаннями:
  - Чому русалка бігла за дівчиною?
  - Які загадки русалка запропонувала дівчині?
  - Чи впоралась дівчина із завданням русалки?
  - Що ви знаєте про загадки як жанр усної народної творчості? Наведіть приклади.
  - Для чого, на вашу думку, в пісні застосовані загадки?
  - Що свідчить про хитрість русалки?

Примітка. Хоча русальні пісні сповнені глибокого ліризму, поетизації образів лісових, польових та водяних істот, вважалось, що русалки можуть завдати багато шкоди людям і навіть забрати їх із собою на той світ. Частим у цих творах є мотив загадування русалкою загадок людині, з якою вона зустрілась.

ПРОВЕДУ Я РУСАЛОЧКИ ДО БОРУ

Проведу я русалочки до бору,

Сама вернуся додому!

Проводили русалочки, проводили,

Щоб до нас вже русалочки не ходили,

Да нашого житечка не ламали,

Да наших дівочок не лоскотали,

Бо наше житечко в колосочку,

А наші дівочки у віночку.

АНАЛІЗ пісні «Проведу я русалочки до бору»

1. Виразне читання поезії.
2. **Тема:** зображення проводів русалочок до бору, щоб вони не завдавали людям будь-якої шкоди.
3. **Ідея:** намагання людей позбавитися русалок.
4. **Основна думка:** достаток, благополуччя людей залежить від уникнення стосунків з русалками.
5. **Художні засоби:**
6. **Обговорення змісту обрядової поезії за питаннями.**
  - Через що люди, проводжаючи русалок до бору, намагалися уникнути подальшого контактування з ними?
  - Якої шкоди завдавали русалки людям? Чому люди намагалися по-доброму розлучитися з русалками?
  - Поясніть свою поведінку, якщо ви зустрінетеся з русалкою.

Примітка. Завершувались Русалії урочистими проводами русалок із села, що супроводжувалось подекуди водінням дівчини, її ритуальним поливанням, проводами до води (що, очевидно, є заміною колишнього жертвоприношення, після якого вона сама «ставала русалкою»).

КУПАЛЬСЬКІ ПІСНІ

КУПАЛО (КУПАЙЛО) 7 ЛИПНЯ

Купа́ло, Купа́йло — слов'янський міфологічний персонаж, пов'язаний зі святкуванням літнього сонцестояння — дня Купали. В уявленнях слов'ян — бог літнього сонця, земних плодів, покровитель шлюбу, кохання, продовження роду

ТОР – 10 ФАКТІВ ПРО СВЯТО КУПАЛА

- 1.** В Україні, під час археологічних розкопок, виявлено свідчення святкувань Івана Купала, яким понад **3000** років.
- 2.** Згідно зі слов'янськими традиціями головними персонажами свята були Купало — покровитель кохання та продовження роду та Мара (Марина або Марена) — божество, яке символізує зиму і приносить недуги та голод.
- 3.** Традиційно молоді дівчата та хлопці робили з гілок, квітів та зілля опудала головних персонажів свята і Марену спалювали або топили у воді. Це символізувало перемогу добра над злом.
- 4.** Одним з основних атрибутів свята є величезне багаття, яке в західнослов'янських народів називалось «сobotка». Мабуть, тому в Польщі свято Івана Купала в простонароді також називають Сobotки (пол. **Sobótki**).
- 5.** В Україні на свято Івана Купала спалювали старі та поламані знаряддя праці, що, за повір'ями берегло від злих духів та відьом.

6. Цікавим фактом є також те, що купальське вогнище розпалювали «живим полум'ям», яке добували тертям. Багаття розпалювали після заходу сонця і дивились, щоб воно не згасло до світанку.

7. До купальського багаття були зобов'язані прийти всі жінки, а тих, які цього не робили могли звинуватити у відьмацтві.

8. Ще одним дуже важливим символом свята є вінки, які дівчата заздалегідь плели з різноманітних трав та прикрашали кольоровими стрічками. На Купайла дівчата пускали вінки на воду, якщо вінок пливе добре то дівчина скоро вийде заміж, а якщо крутиться на місці чи тоне, — то ще дівуватиме.

9. Існує традиція на Купайла стрибати через вогнище. Молодь, а особливо закохані хлопці та дівчата, взявшись за руки парами перестрибують через багаття і за повір'ями, якщо їх руки не розійдуться, на них в майбутньому чекає міцний та щасливий шлюб.

10. У слов'ян існувало повір'я, згідно з яким тільки один раз в році, в ніч на Івана Купала цвіте папороть. Міфічна квітка нібито дає тому, хто її зірвав можливість бачити всі скарби, ставати невидимим та навіть розуміти мову тварин.

КУПАЛЬСЬКІ ПІСНІ

КУПАЙЛО, КУПАЙЛО

Купайло, Купайло,
Де ти зимувало?
Зимувало в лісі,
Ночувало в стрісі;
Зимувало в пір'ечку,
Літувало в зіллечку.

ОЙ ВІНКУ, МІЙ ВІНКУ

Ой вінку мій, вінку,
хрещатий барвінку!
А я тебе плела вчора до вечора.
Виси, мій віночку, на злотім кілочку,
На злотім кілочку, шовковім шнурочку.
А матінка взяла, миленькому дала.
Якби була знала, ще б кращого вбрала,
Злотом взолотила, м'ятою обвила.

ЗАПЛЕТУ ВІНОЧОК

Заплету віночок,
Заплету шовковий,
На щастя, на долю,
На чорні брови.
Ой пуцу віночок
На биструю воду,
На щастя, на долю,
На милого вроду.
Ой поплинь, віночку,
Прудко за водою,
На щастя, на долю
Милому зо мною.

ЖНИВАРСЬКІ ПІСНІ

ЖНИВАРСЬКИМИ НАЗИВАЮТЬ ОБРЯДОВІ ПІСНІ,
ЯКІ ЗВЕЛИЧУЮТЬ ПРОЦЕС ЗБИРАННЯ
ВРОЖАЮ, ПРОСЛАВЛЯЮТЬ ПРАЦЮ ХЛІБОРОБА

ЗАЖИНКИ

Відкривали збір урожаю

ВЛАСНЕ ЖНИВА

Після зажинок починались
власне жнива

ОБЖИНКИ

По завершенні збирання
урожаю проводили
обжинкові обряди

Ключовим моментом зажинкового обряду було приготування першого снопа — «воєводи». Його мала нажати «в добрий час» «легка на руку» жниця — обов'язково із середини ниви. Прикрашений стрічками й квітами зажинковий сніп кожного дня стояв на полі, де працювали жінці, і символізував межу, до якої вони мали жати. Після жнив перший сніп урочисто ставили у світлиці на покуті. Перші зрізані колоски, як і останні, вважалися наділеними особливими якостями, здатними впливати на майбутній урожай. Бажання зберегти перші колоски, очевидно, походило від уявлення про те, що в них зберігається плодюча сила зерна

Обряд обжинків має такі головні моменти:

- закінчуючи роботу, жінці залишають жмуток збіжжя, яке зв'язують угорі, обертають колосками вниз і витрушують зерно на ниву, цим бажаючи врожаю у наступному році
- закінчуючи жнива, сплітають вінок із збіжжя, прикрашають його польовими квітами (іноді гілками калини) й одягають на голову найкрасивішій дівчині, найкращій робітниці. Йдуть на подвір'я господаря. Дівчина передає йому обжинковий вінок. Потім господар пригощає жінок, звучать співи, музика.

МАЯЛО ЖИТЕЧКО, МАЯЛО

Маяло житечко, маяло,
Як у полі стояло,
А тепер не буде маяти,
А буде в стодолі **(1)** лежати.
До межі, женчики, до межі,
Бо мої пиріжечки у діжі.
До краю, женчики, до краю,
То я вам пиріжечка покраю.

Котився віночок по полю,
Просився у женчиків додому:
— Возьміте мене, женчики, з собою
Та занесіть мене до господаря в стодолу,
Бо я вже в чистім полі набувся,
Буйного вітречку начувся.
Од ясного сонечка нагрівся,
А дрібного дощичку напився;
Нехай же я у стодолі одпочину,
Поки вивезуть знову на ниву.

ТАМ У ПОЛІ КРИНИЧЕНЬКА

Там у полі криниченька,
Навколо пшениченька.

Там женчики жали,
Золоті серпи мали,
Срібнії юрочки,
Що в'язали снопочки.

Добріі були женці
Дівчата й молодіці.
Дівчата косаті,
А хлопці вусаті,
Молодиці білолиці.

СЛОВНИКОВА РОБОТА

МАЯТИ

коливатися від
вітру

СТОДОЛА

приміщення для
зберігання сіна

ЮРОЧКА

невеличка загострена
паличка,
за допомогою якої в'
яжуть снопи

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ:

ВИВЧИТИ НАПАМ'ЯТЬ ОДНУ КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВУ

ПІСНЮ ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ